TRANSFORMATSIYALASHUV SHAROITIDA MAHALLA INSTITUTINING BOSHQARUV MEXANIZMLARINI JAMIYAT RIVOJLANISHIDAGI STRATEGIK ROLI

Toshtemirova Zilola Madaminjonovna
Andijon viloyati *University of Economics and Pedagogy" NOTM,*
"Iqtisodiyot" kafedrasi katta o'qituvchisi
Tel:+998991000624
toshtemirova zilolaxon@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda jamiyatni modernizatsiya qilish va transformatsiyalashuv jarayonlarida mahalla institutining boshqaruv mexanizmlari tahlil qilinadi.Mahallaning davlat va jamiyat o'rtasidagi "ko'prik" sifatida strategik roli, qaror qabul qilish jarayonlaridagi ishtiroki hamda ijtimoiy kapitalni shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar. Mahalla, transformatsiya, boshqaruv mexanizmlari, strategik rol, fuqarolik jamiyati, detsentralizatsiya, ijtimoiy barqarorlik

ABSTRACT

This thesis analyzes the management mechanisms of the *Mahalla* institution within the context of societal modernization and transformation processes. It scientifically substantiates the strategic role of the *Mahalla* as a "bridge" between the state and society, its involvement in decision-making processes, and its significance in the formation of social capital. The study emphasizes the transition of this institution from a traditional social entity into a vital component of decentralized public administration.

Keywords. Mahalla, transformation, management mechanisms, strategic role,

civil society, decentralization, social stability.

АННОТАЦИЯ

В данной тезисной работе анализируются механизмы управления института махалли в условиях модернизации и трансформации общества. Научно обоснована стратегическая роль махалли как «моста» между государством и обществом, её участие в процессах принятия решений, а также значимость в формировании социального капитала. Особое внимание уделяется трансформации махалли из традиционной социальной структуры в ключевой субъект децентрализованного государственного управления.

Ключевые слова.Махалла, трансформация, механизмы управления, стратегическая роль, гражданское общество, децентрализация, социальная стабильность.

Kirish. Bugungi kunda global transformatsiya jarayonlari davlat boshqaruvi tizimining tubdan yangilanishini, uning ochiqligi, samaradorligi va aholiga yaqinligini ta’minlashni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli institutsional islohotlar doirasida mahalla instituti nafaqat ijtimoiy birlik, balki zamonaviy boshqaruv tizimining ajralmas elementi sifatida qayta shakllanmoqda.

Avvalo, mahalla instituti tarixan jamiyat va davlat o‘rtasidagi muhim bog‘lovchi bo‘g‘in sifatida shakllangan bo‘lib, u aholining kundalik muammolarini hal etish, ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash va milliy qadriyatlarni asrab-avaylashda muhim rol o‘ynab kelgan. Hozirgi transformatsiya sharoitida esa uning funksional yuklamasi yanada kengayib, davlat boshqaruvi tizimining quyi pog‘onasidagi samarali mexanizmga aylantirilmoqda.

Yangi islohotlar natijasida mahalla endilikda quyidagi yo‘nalishlarda strategik ahamiyat kasb etmoqda:

-*Davlat va jamiyat o‘rtasida ko‘prik vazifasi* – mahalla fuqarolarning muammolarini aniqlash, ularni tegishli tashkilotlarga yetkazish va yechim topishda vositachi sifatida faoliyat yuritadi.

-*Manzilli ijtimoiy siyosat markazi* – kambag‘allikni qisqartirish, bandlikni ta’minlash va ijtimoiy himoya mexanizmlarini amalga oshirish bevosita mahalla darajasida tashkil etilmoqda.

-*Jamoatchilik nazorati instituti* – mahalla davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshiruvchi muhim subyektga aylanmoqda.

-*Hududiy rivojlanish drayveri* – mahalla ichki resurslarni safarbar etish, tadbirkorlikni rivojlantirish va aholi farovonligini oshirishda faol ishtirok etmoqda.

Bundan tashqari, so‘nggi yillarda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar mahalla institutining maqomini sezilarli darajada mustahkamladi. Xususan, yangi O‘zbekiston Konstitutsiyada fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari mustaqil ravishda mahalliy ahamiyatga ega masalalarni hal etish huquqiga ega ekanligi belgilab qo‘yildi. Shu bilan birga, 2023-yilda qabul qilingan qarorlar asosida mahalla tizimini yanada rivojlantirish, uning jamiyatdagi rolini tubdan oshirish va boshqaruv samaradorligini kuchaytirish ustuvor vazifa sifatida belgilandi.

Zamonaviy bosqichda mahalla boshqaruvida quyidagi yangi mexanizmlar joriy etilmoqda:

1. "Mahalla yettiligi" tizimi**:** Rais, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori, soliqchi va ijtimoiy xodimning integratsiyalashuvi boshqaruvning vertikal va gorizontal samaradorligini oshirmoqda.

2. *Raqamlashtirish***:** "Raqamli mahalla" loyihalari orqali byurokratik to‘siqlar kamayib, aholi bilan qayta aloqa mexanizmi tezlashdi.

3. *Moliyaviy mustaqillik***:** "Mahalla budjeti" tizimining joriy etilishi mahalliy muammolarni markaziy hokimiyat aralashuvisiz hal etish imkonini bermoqda.

Mahallaning jamiyat taraqqiyotidagi strategik ahamiyati uchta asosiy yo‘nalishda namoyon bo‘ladi:

-*Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash*: "Temir daftar", "Ayollar daftari" va "Yoshlar daftari" orqali ijtimoiy himoyani manzilli tashkil etish, kambag‘allikni qisqartirish mahalla darajasida hal etilmoqda.

-*Iqtisodiy drayverlik*: "Har bir oila — tadbirkor" tamoyili asosida mahalla iqtisodiy o‘sish nuqtasiga aylandi. Mahalla ixtisoslashuvi (drayver sohalar) mahalliy resurs va imkoniyatlardan optimal foydalanish imkonini beradi.

-*Jamoatchilik nazorati:* Davlat organlari faoliyati ustidan tizimli jamoatchilik nazoratini o‘rnatish orqali korrupsiya va suiiste’molchilik holatlarining oldi olinmoqda.

Transformatsiya jarayonining eng muhim jihati — boshqaruv paradigmasining o‘zgarishidadir. Ilgari mahalla davlat topshiriqlarini ijro etuvchi organ bo‘lgan bo‘lsa, hozirda u ijtimoiy ehtiyojlarni shakllantiruvchi va davlatga yetkazuvchi sub’ektga aylandi.

-*Subsidiarlik tamoyili*: Muammolarni aynan paydo bo‘lgan joyida — mahallaning o‘zida hal etish vakolatining kuchayishi.

-*Mahallabay ishlash tizimi*: Bu nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy diagnostika mexanizmi bo‘lib, jamiyatdagi "ijtimoiy kasalliklar"ni erta aniqlash imkonini beradi.

Mahalla institutini rivojlangan davlatlardagi mahalliy o‘zini o‘zi boshqarish organlari bilan qiyoslash mumkin.

-*Yaponiyaning "Chonaikai" tizimi*: Mahalla jamoatchilik nazorati va ijtimoiy hamjihatlik borasida Yaponiya tajribasiga yaqin turadi.

-*Shveysariyaning "Kommuna"lari:* Moliyaviy detsentralizatsiya va to‘g‘ridan-to‘g‘ri demokratiya elementlari mahallaning hozirgi budjet mustaqilligi islohotlari bilan hamohang.

-*Farqi:* O‘zbek mahallasining unikalligi — unda milliy qadriyatlar (hashar,

marosimlar, oqsoqollar instituti) bilan zamonaviy ma’muriy boshqaruvning sintezlashganligidadir.

Jamiyat rivojlanishida mahalla inson kapitalini rivojlantiruvchi markaz sifatida chiqishi kerak:

-*Kasb-hunarga yo‘naltirish*: Mahallalardagi hokim yordamchilari orqali ishsiz aholini qayta tayyorlash tizimi iqtisodiy transformatsiyaning poydevoridir.

-*Ijtimoiy mobillik*: Mahalla iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash orqali ularning jamiyatda yuqori pog‘onalarga ko‘tarilishiga (ijtimoiy lift) ko‘maklashadi.

Mahalla faoliyatini baholashning quyidagi mezonlari mavjud.

-*Samaradorlik ko‘rsatkichlari (KPI):* Mahalla raisi va hokim yordamchisi faoliyati endilikda quruq hisobotlar bilan emas, balki mahalladagi ishsizlik darajasining kamayishi, jinoyatchilikning oldi olinishi va aholining rozilik indeksi bilan baholanmoqda.

-*Geo-informatsion tizimlar (GIS*): Mahalla hududini xaritalashtirish va resurslarni maqsadli taqsimlashda IT-texnologiyalarni qo‘llash boshqaruvning shaffofligini ta’minlaydi.

Mahalla instituti rivojiga quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. *"Mahalla kodeksi"ni qabul qilish*: Mahallaning huquqiy maqomini va boshqa davlat organlari bilan munosabatlarini yagona tizimga solish.

2. *Mahalla akademiyasini tashkil etish*: Mahalla yetakchilari uchun professional menejerlik va konfliktologiya kurslarini tizimli yo‘lga qo‘yish.

3. *Ijtimoiy tadbirkorlikni qo‘llash*: Mahallalarni o‘zini-o‘zi moliyalashtiradigan tizimga o‘tkazish uchun ijtimoiy korxonalar tarmog‘ini kengaytirish.

Transformatsiya jarayonida ba’zi muammolar, jumladan, mahalla xodimlarining boshqaruv ko‘nikmalarini xalqaro standartlar darajasida rivojlantirish va tizimga innovatsion menejment usullarini chuqurroq singdirish zarurati mavjud.

Xulosa qilib aytganda, mahalla instituti transformatsiyalashuv sharoitida jamiyatning strategik tayanchi hisoblanadi. Boshqaruv mexanizmlarining takomillashuvi davlatning demokratik imijini mustahkamlash bilan birga, aholi farovonligini ta’minlashda eng samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Mahallaning rivojlanishi — kuchli fuqarolik jamiyatining garovidir. Natijada, mahalla bugungi kunda oddiy ijtimoiy birlikdan strategik boshqaruv institutiga aylanish jarayonini boshdan kechirmoqda. U endilikda nafaqat aholi muammolarini aniqlovchi, balki ularni tizimli hal etuvchi, davlat siyosatini joylarda samarali amalga oshiruvchi va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlovchi asosiy mexanizmlardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Transformatsiya jarayonida mahalla institutining rivojlanishi davlat boshqaruvining “pastdan yuqoriga” tamoyiliga asoslangan yangi modelini shakllantirmoqda. Bu esa o‘z navbatida, “inson qadri” tamoyiliga asoslangan, ochiq, samarali va inklyuziv boshqaruv tizimini barpo etishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Foydanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 21 dekabrdagi PF-209-sonli Farmoni.
3. 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.
1. 2023- yil 21-dekabr kuni qabul qilingan “Mahalla institutining jamiyatdagi rolini tubdan oshirish va uning aholi muammolarini hal etishda birinchi bo‘g‘in sifatida ishlashini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Prezident farmon

1. Saidov A.X. Mahalla – fuqarolik jamiyatining asosi. – Toshkent: Adolat, 2020.

2. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. – Cambridge University Press, 1990. *(Institutsional transformatsiya nazariyasi bo‘yicha asosiy manba).*

3. Umarov B. Globallashuv ziddiyatlari: iqtisodiy, ijtimoiy va ma’naviy jihatlari. – Toshkent: Ma’naviyat, 2006.

4. Yusupov E**.** Mahalla – demokratiya darsxonasi. – Toshkent: Navro‘z, 2014.